

Велизар БОШКОВИЋ

ЋИЛАС И ДЕСАНКА – УЗАЈАМНОСТ И СУЧЕЉАВАЊА

За свргнута властелина
што сам седи од зоре ране,
за столове тишином завејане,
за бокале и за купе
где ветре у оцат претворена стара вина,
за сланике нетакнуте
као целац јануарски,
за човека који залуд очекује
да се пријатељи крај њега скупе,
за онога чија зла се једино памте.

Тражим помиловање
за све који могу лако пасти
исте судбине,
за унапред знане невоље њине
кад стану као облаци да се пласте,
за дом око кога освану санте
што их нико не отопи, не премости,
за оне којима су само ласте
под стрехом гости.

(За сврџнуће)

Познанство Десанке Максимовић и Милована Ћиласа, оно елементарно људско, сеже из међуратног периода, посредством пјесникињине сестре Маре, а Ћиласове школске другарице са универзитетских студија у Београду.

Касније, након Другог свјетског рата, у измијењеним, а за Десанку, видјеће се зашто, неповољним животним околностима, њихово познанство прерасло је у својеврсно пријатељство.

Током вишегодишњег рада на књизи о Десанки,¹ брижљиво сам биљежио пјесникињина казивања, која сам отпрве, већ од првих исписаних редака, „видио” као својеврсна свједочења о друштвеним приликама и неприликама у одиста широком временском распону; о прошлом и садашњем; о наговјештајима будућег; о људима и њиховим антиподима; о Десанкиним некад тихим, некад бурним и неслућеним немирима што их је живот неизбежно доносио. На основу њих, схватио сам, могуће је обликовати пјесникињине представе о свијету, елементе њене поетике и разуђеност њених инспиративних подручја.

Мноштво сјећања Десанке Максимовић, како рекосмо, имају вриједност свједочења, важних за историју наше књижевности и наше културе, тим прије што су у себи свакад носила битну димензију више: истинитост.

Нека од њих, свеједно јесу ли људи или појаве у питању, прави су пјесникињини *међашни сјећања*, не мање лијепи и узбудљиви но њена пјесма или прича.

Једно од таквих, издвајам као многоструко значајно: Десанкино о Миловану Ђиласу, али и оно, неизбежно повратно, Ђиласово о Десанки, не знам које је драгоцјеније и узбудљивије.

Десанка је од првог познанства упамтила Ђиласа као драга човјека. Али, за своје зло, како је говорила, био је инација и та његова карактерна особина лично га је веома скупо коштала. Илустровала је то и Ђиласовим и општим друштвеним искуствима. И својим, личним, такође.

За Десанку, радост окончања ратних пустошења и ослобођења земље била је помућена несрећом која је задесила сестру јој Мару и њену породицу. У првом налету, док још нова власт није била успостављена, међу многим гињеницима, страдао је и Марин супруг Душан Милакара. Десанка је тешко доживјела Марину несрећу; страховала, у смутним временима, и за Мару и за њену дјецу. Разлог да од негдашњег познаника и друга Ђиласа затражи евентуалну заштиту.

Познато је, Ђилас је и сâм жалио због невоље која је задесила породицу Милакара. Рационално објашњавајући настале околности, сматрао је да је Десанкина забринутост безразложна и да је њен страх „потicao више из опште климе него од неке реалне опасности за било кога од њих. (...) Мислим да је пре свега *ӣо* било у питању: несигурност која је проистицала из опште друштвене атмосфере”.

Такође умјесно, а познајући пјесникињину, колико емоционалну толико и рационалну, природу, Ђилас је наслућивао да ће се охрабрујућа ријеч добро „примити” и да ће донијети прижељкивани спокој.

¹ Моја друга по реду књига о нашој пјесникињи: *Песникиња изблица – Тихи немири Десанке Максимовић*, „Стручна књига”, Београд 1992.

„Као и у својим поетским инспирацијама”, – рећи ће Ћилас – „Десанка личношћу, па и свакодневним животом, синтетизује високу интелектуалност и народску, сељачку једноставност. Кад год сам био с њом, осећао сам се на селу, у свом детињству и истовремено у прочишћеној, однегованој средини филозофа и песника. С Десанком ми је увек било лако наћи заједничке теме, па и заједнички језик, упркос разликама у свему – у идеологији, у политици, у менталитету. Десанка све брзо схвата, колико разумом, још више интуицијом. (...) То је личност чудних, недокучивих распона. У себи је нашла смештаја за најразноврсније, најконтроверзније личности: за свакојаке отпаднике, за њих напосе, за људе из власти и за ону неизбројну већину неутралаца и конформиста. При томе је она увек остала своја”.²

Бурна 1948. година.

Резолуција Информбироа.

Драме у људима и око њих, ко да се у њима снађе!

У једној од многобројних, нашао се Радован Зоговић, и Десанкин и Ћиласов пријатељ.

Схватање пријатељства, на озбиљној проби. Полазишта, различита.

Десанка, елементарно људски милосрдна, без задршке – у одбрану Зоговића и његове породице.

Ћилас, постојан у својој револуционарној ангажованости, готово безобзирној, искључивој.

У вријеме потпуне Зоговићеве изолације, Десанка ће, без обзира на подразумевивајуће личне разлике, резолутно одбити Ћиласов приговор:

„А идеш, идеш к Радовану?!”

„Идем. А зашто не бих ишла?! Не дао Бог да и Ти доживиш изолацију какву је Радован доживео, и к Теби бих!”

„Дође време,” – казује Десанка – „и Ћилас паде у немилост. И ја пођем да га посетим. Не да бих га подсетила на задату реч, већ зато што знам да се човеку ваља наћи кад му је најтеже”.³

О наглашеном пјесникињином хуманитету у схватању међуљудских односа, сазнајемо из још једног поузданог извора. А актери, опет: Ћилас, Десанка, Зоговић.

Зоговићева аутентична ријеч, о сусрету с Ћиласом, убрзо последије његова изласка из затвора, а након прве пресуде.

² Велизар Бошковић: *Песникиња изблица – Тихи немири Десанке Максимовић*, „Стручна књига”, Београд 1992, стр. 59.

³ Велизар Бошковић: *Песникиња изблица – Тихи немири Десанке Максимовић*, „Стручна књига”, Београд 1992, стр. 36.

„Шетам један дан с Десанком Максимовић испред Београдског позоришта, пљушти крлежијанска киша и Десанка прича:

– Знаш ли, Радоване, ко ми је синоћ био?

– Ко? – питам је.

– Нећеш ми веровати – Ђилас!

Како то она рече, као да с неба паде, пред нама се створи Ђилас. И као да се никада ни мени ни њему ништа није догодило, онако насмијан пружа ми руку.

– Гдје си, руски попе?

– А гдје си ти, руски распопе?

– Знаш ли да сам Ранковићу три пута предлагао да Те хапси, а он каже: ’Немој, богати. Наш је он, вратиће се нама, кад-тад!’

И он то прича као обичну ствар, (...) а радило се заправо о мојој глави”.⁴

Са овим, изванредно кореспондира исто тако аутентична ријеч, Ђиласова, о оној Десанкиној одважности да буде уз људе у невољи, ма колико, објективно, биле ризичне друштвене околности.

„Чинило се” – записао је Ђилас – „да је ништа не би могло спречити да нам се, сад једном, сад другом, нађе, како је говорила, у невољи. Мене и Радована раздвојила је Четрдесетосма. Наши односи су прекинути. Једном, шетали смо ја и Десанка и на улици се изненада сретнемо са Зоговићем. Десанка, добродушна и болећива каква је увек, каже нам: ’Рукujte се вас двојица, били сте добри другови и пријатељи, пружите сад руке један другом!’ Радован се мало нећкао, али не задуго, и ми се руковамо. Тако се десило да нас Десанка измири”.⁵

У разговорима са Десанком Максимовић, предочио сам пјесникињи један одломак из Ђиласових Мемоара... који се односи директно на њу и неке личности из њеног окружења.

С пролећа 1932. године код Ђаковићеве,⁶ у *Мисли*, упознао сам се с песникињом Десанком Максимовић. Она је ту била с Јеленом Скерлић – Ђоровић, сестром Јована Скерлића и женом Владимира Ђоровића, проф. универзитета и познатог историчара – оног истог Ђоровића због којег су, док је био ректор, избиле једне од најжешћих демонстрација на Београдском универзитету, јер је он грубим методама почео био да спроводи политику режима, и био први и једини ректор који је дозволио полицији да упадне на Универзитет. Јелена је била повисока, расна жена, налик на славног брата: великих светлих очију и јаких јабучица. На танким ногама

⁴ Енес Ченгић: *С Крлежом из дана у дан*, „Глобус”, Загреб 1985, књ. II, стр. 253-254.

⁵ Милован Ђилас: *Мемоари једног револуционара*, објављени у Америци; рукопис на српском језику, у личној библиотеци др Василија Калезића, љубазно ми је стављен на располагање.

⁶ Смиља Ђаковић, власница и уредница књижевног часописа *Мисао*.

носила је снажно и опуно тело. Десанка, већ позната поетеса, иако нимало лепа, имала је нешто умиљато, чак мазно у погледу и широком осмеху, упркос мало мушкарачких кретњи и мушког изражавања, који су били у суштој супротности с њеном девојачки чедном и сентименталном лириком, коју ја ни тада нисам много волео због њене мекоће и сласти, иако сам је ценио као искрено надахнуће и вредност, утолико већу у овој земљи у којој се и мушкарци песници броје на прстима једне шаке.

Оне су се спремале у шетњу на Калемегдану, па су позвале и мене. Док је госпођа Ћоровић једва опажала да сам присутан, Максимовићка се држала према мени природно и срдачно, и то не на онај упадљиво великодушан начин на који славни људи поступају с обичним, него као да смо добри знанци одавна и равни у свему. Падао је снег, пролетњи, ситан и зао. Госпођа Ћоровић нас је сликала, загазили смо у снег као на селу. Сlike су испале лоше, а ја сам их погубио, касније.

Госпођу Ћоровић никад више нисам срео, иако ми је остала у сећању с њеном зрелом и тврдом лепотом. Али сам Десанку видео и пре рата једно двапут, а кроз Радована Зоговића, који је био мени близак, постао сам јој на неки начин пријатељем. После рата је долазила к мени, нарочито после сукоба с Русима 1948. године. Она је тај сукоб примила веома тешко, али не због тога што јој је муж Рус, додуше емигрант, како сам ја претпостављао, него што је васпитана руском књижевношћу и опијена оном сентименталном и душевном страном руске душе, коју нема ниједан други народ и која тако одговара унутарњем свету ове иначе и тврдокорне и храбре жене. Мислила је да је Удба прогони и прислушкује, у чему је можда и била у праву, иако удбовци то ни мени нису признавали. Можда је ово удбовско сумњицење дошло што је она посећивала Зоговића и пошто је он дошао у сукоб с ЦК јер је био против 'заоштравања' односа са СССР, а сматрао и да смо требали ићи на епитимију у Букурешт. Додуше, да би избегла евентуалне непријатности, она је припитала мене да ли сме да га посећује; с чим сам се ја сложио, али верујем да би она ризиковала да то учини и без тога. Најзанимљивије је у свему то да је посећивала и мене, пошто сам пао с власти, излажући се, опет, новим непријатностима, у овом случају због личности која је сасвим супротних схватања оним Зоговићевим.

Шта на такве поступке гони ову жену? Откуд јој толика храброст? Ако је Зоговића посећивала и из сентименталних разлога према њему и једне идејне везе с њим бар утолико што је и она волела Русе, са мном није било ни једног ни другог. Но ја сам у њој опазио чудно двојство: она воли Русе, доиста, па чак и у њиховим властодршцима налази неке црте оне руске душевне ширине, али она воли и слободу. Ни једно ни друго није разлог што је сачувала, чак појачала пријатељски однос пре-

ма мени и Зоговићу. Има у томе и нечег другог: наћи се људима у невољи, ако ничим – добром речју. И то Десанка Максимовић чини према мени, у време када су ме не само напустили сви до једног, него ми се не јављају на улици ни неки стари партијски пријатељи, ни они интелектуалци који су комунисти само ради удобнијег начина живота, сви ти Ристићи, Рибникари, Вуче и сл., а којима сам чинио, док сам био на власти, безброј ситних услуга, верујући да сам на њих обавезан као човек, јер су ме сматрали својим пријатељем, иако као властодржац на то ничим нисам био принуђен. Тако ова топла лиричарка и нежна жена, која ништа мање и можда још искреније доживљава и праведни гнев, макар и на тренут – сва се укочи, усне јој се повију а очи тамне без сјаја брзо затрепери; тако је она била најхрабрија и најчовечнија од свих према мени, иако без икаквог материјалног или политичког интереса. Требало би да се зна: била је у то време једина жена, једини грађанин који није изгубио грађанску храброст и људско достојанство.⁷

Пјесникиња је врло пажљиво саслушала текст Милована Ђиласа.

Поћутавши неколико тренутака, прибирајући мисли, рекла је:

„Е, па, хвала му за такву реч”.

Осим овог, Ђилас је посветио Десанки и један одломак из своје књиге *Власић*.⁸

Током рада на књизи о Десанки настала је потреба да се сусретнем и са Ђиласом не бих ли од њега сазнао о пјесникињи понешто и изван оног о чему је Ђилас говорио у двијема поменутих својим књигама.

Ђиласов дом, Палмотићева 8 у Београду, 14. јануара 1988.

Предусретљиви домаћин започео је разговор неконвенционално, што је његовом сабесједнику олакшало посао, лишило га почетне nelaгодности, сасвим разумљиве с обзиром на то да је ово био њихов први сусрет.

Испричао сам Ђиласу да га је Десанка Максимовић, током наших разговора о Радовану Зоговићу, често помињала и то са симпатијама, говорећи о њему као о драгом човјеку, умном и храбром у вријеме кад је храброст и те како морала бити на цијени.

Подсјећам Ђиласа да је у својој књизи *Власић* записао да је Десанка Максимовић „веома национална, чак националистичка”; да је „пријатељевала, градила мостове с културним радницима других народа, чак и са онима који су се бацали камењем и мржњом на њен српски народ док је стењао и крварио под окупацијом. Никад није одобравала и увек ју је спадао гнев према насилницима”.

⁷ М. Ђилас: *Мемоари једног револуционара*, рукопис, стр. 142-144.

⁸ Милован Ђилас: *Власић*, Лондон 1983, Printed by Veritas Foundation Press. 4 Praed Meys. W 2 IOZ.

Иако већ у другом дијелу реченице Ћилас објашњава шта подразумева под појмом националног и националистичког код Десанке Максимовић, сматрао сам потребним да се то појасни, тим прије што се и данас, покатакд, могу чути с разних страна, без ваљане аргументације, приговори такозваном Десанкином национализму. Дословце сам навео изричит Десанкин став, врло одређене и чврсте формулације, који сам забиљежио „из прве руке”, као аутентичну пјесникињину ријеч:

„Ако се под национализмом подразумева оданост и љубав према сопственом народу, са свим његовим манама и врлинама, а при том та оданост и та љубав не угрожава и не вређа ниједан други народ, онда сам ја националиста од главе до пете, и врло поносна због тога”.⁹

Не мање је занимљив Ћиласов коментар:

„Никоме, па ни Десанки, не бих признао да је већи Србин од мене. И потпуно се слажем са суштином Десанкиног става о национализму. И сâм сам противник национализма. Ако неко на било који начин вређа ма чије народно биће, успротивим се. Чини ми се да и Десанка тако поступа. Далеко сам од помисли да је она присталица монархизма, али чини ми се да није против монархистичке прошлости свога народа. Ако неко вређа њен народ, или јој се учини да га вређа, реагује оштро и са позицијама које нису широке колико њена поезија. Уз Десанкино име сасвим пристаје израз *национална*, у најбољем смислу речи. Стога бих данас уклонио израз *националистичка*, с обзиром да је стицајем околности примио пезоративна значења”.¹⁰

У наставку, Ћилас, искуствено и на основу личних сазнања, издваја, као значајне, неке карактерне стране Десанкине личности.

„Просто је невероватан људски распон у бићу Десанке Максимовић. У општењу с људима битна је управо та хумана димензија односа. За њу су споредни у човеку некакви идеолошки и политички грехови. Друга је ствар ако се западне у моралне грехове – ту је Десанка Максимовић непопустљива и не прашта. То се, уосталом, види и из њене поезије, која вуче корене из најбољих страна карактера српског народног бића. Важан је и лако уочљив склад између њених животних ставова и онога што значи њена поезија”.¹¹

Завређује пажњу једно веома суптилно Ћиласово опажање о Десанки, са снагом уопштавања, какво се ријетко сусријеће и у књижевних критичара по вокацији.

⁹ В. Бошковић: *Песникиња изблиза – Тихи немири Десанке Максимовић*, „Стручна књига”, Београд, 1992, стр. 59-60.

¹⁰ Исто, 60.

¹¹ Исто, 60.

„Множина, можда и већина,” – рећи ће Ћилас – „има о Десанки представу као о нежној, болећивој личности, свакако према младеначкој, љубавној страни њене поезије. Та представа је непотпуна, па и погрешна. Мада Десанка има и та својства, у бити, у корену, она је тврда, непробојна и 'својеглава'. Јер, мада је у односу према властима правила протоколарне уступке – нарочито смртима 'великих' и великим светковинама – у својој поезији остајала је доследно чиста, па и непомирљива. Штавише, остајала је она таква, верна неком свом унутрашњем начелу, и у политици: са Зоговићем, прогнаним и принуђеним да живи у малом стану где му је сустанар био доушник полиције, није прекидала односе. И мене је посетила ускоро по мом паду са власти. Никад не могу заборавити те њене посете, које су цементируле наше будуће пријатељске односе (...) Сећам се, доносила ми је понуде, као кад се долази болесницима. У тим сусретима с Десанком није се могло разговарати о политици, поготово не о политичкој теорији, јер су њена интересовања била литерарна и пријатељска. У то време, то поуздано знам, није престајала да се дружи с руским писцима и да воли Русију и у време жестоких спорова наше и совјетске владе. (...)

Рекосте, Десанка Вам је причала како сам је својевремено прекоравао што посјећује Зоговића. Биће да је тако било, чим је то Десанка упамтила”.¹²

„Из тог времена,” – наставља Ћилас – „истина нешто каснијег, навео бих још један занимљив детаљ који открива неке људске стране Десанкине личности. Године 1956. замолио сам, преко Десанке, Иву Андрића да прочита моју *Бесудну земљу*. Са Андрићем сам, док сам био на власти, био у веома добрим односима. Често смо се сусретали, разговарали, одржавали веома срдачне односе. После пада с власти, вратио сам се књижевном стварању. Мени је тада била потребна подршка. Хтео сам да неко од несумњивог укуса и значаја процени рукопис пре но га понудим *Српској књижевној задрузи*. То ми је сугерисала и Десанка, којој се дело свидело. Али Андрић је одбио да прочита моју књигу: 'Незгодно ми је – знаш, Десанка, ја сам члан Партије’.”¹³

Тридесетих година 20. вијека Ћилас је критички разматрао збирку приповиједака Десанке Максимовић *Лудило срца*.¹⁴ Уопште узев, о овој Десанкиној књизи Ћилас је изрекао повољан суд, давши, при том, умјесно, предност њеној лирици. Општи закључак је био да су „приче Десанке Максимовић њене ненаписане песме”. У овом приказу, међутим, пада у око једна узгредна напомена, дата чак у заградама: „Идејно се разилазимо!”

¹² Исто, 60-61.

¹³ Исто, 61-62.

¹⁴ Милован Ћилас: *Лудило срца – њиријовейке Десанке Максимовић*, „Записи”, часопис за науку и књижевност, Цетиње, јануар 1931, стр. 378-382.

С тим у вези, идеолошки став Ћиласов је неспоран, чврсто утемељен, чак би га било могуће и научно образлагати. Занимљиво је, међутим, како је Ћилас, тад и потад, „видио” давнашњи идеолошки став Десанке Максимовић, тј. чиме је тај став, по његову мишљењу, био утемељен. При том, ваља указати на оно што је Десанка Максимовић често вољела да нагласи: да је њен врхунски и идеолошки и политички и какав све не став – истина, оданост истини као моралном принципу, оданост животу у најразноврснијим и најслојевитијим формама; потом, оданост народу и домовини.

Ћилас је ово, спонтано искрено, коментарисао:

„То о Десанки писао сам давно. Био сам млад комунист, али још не чврсто оформљен марксиста. Темелније марксистичко образовање добио сам тек на робији. Основна револуционарна оријентација нас младих комуниста била је да мењамо свет. Све што по начину мишљења и деловања није било уз нас, било је на супротној страни; тако смо, бар тада, мислили. За Десанку сам знао да је окренута нацији и националним митовима, српском православљу, религији. Наравно, такво гледање било је наивно, плитко, схематично. Мислили смо да није довољно бити писац, већ и борац. Ипак, никад нисам био тврди заступник социјалне литературе и чини ми се да сам знао да одвојим литературу од идеологије и идеолошког. Зоговић је ту био оштрији, категоричнији. Понешто од свега тога преломило се и у тој мојој опаски да се са Десанком идејно разилазим. Данас, разуме се, не гледам тако, и мислим да је сама Десанка убедљиво формулисала своје врхунске животне принципе”.¹⁵

Десанка Максимовић је, по несумњивој заслуги, доживљавала у свом стваралачком вијеку признања и књижевне критике и огромне читалачке публике. Имала је, међутим, и својих оспораватеља, што је широкој јавности мање познато. Неко ће јој приговорити због дефетизма (Милутин Деврња, уочи рата); неко не би узео ниједну њену песму „ако би правио какву антологију” (браћа Чиплић, Миле и Богдан); понекад би, недужна, страдавала у полемичким обрачунима неистомишљеника, по народној „свађале се јетрве преко свекрве” (Станислав Винавер – Велимир Живојиновић Масука); неко ће сваку њену књигу дочекати „на нож”, а критички приступ њеној поезији зачинити иронијом, попут оне да је, малтене, јадна Српска академија наука чији је члан Десанка Максимовић, поповска кћи;¹⁶ најзад, наћи ће се и таквих, истина занемарљиво мали број, међу њима и

¹⁵ Исто, 63-64.

¹⁶ У дјелу Радомира Константиновића *Биће и језик*, књ. V, стр. 48-49, налазимо нешто блажу формулацију: „Она је монахиња коју су примили у академију” (...) „па макар се та академија звала и само Српска академија наука и уметности”, а при том ће из огромног стваралачког опуса Десанке Максимовић препоручити пажњи читалаца је два неколико наслова, очекујући да му читалачка публика вјерује на ријеч.

Оскар Давичо, који ће изразити неке резерве у вези са додељивањем Десанки Максимовић Његошеве награде за књижевност.

Иако ово није непосредно везано за односе Милована Ђиласа и Десанке Максимовић, сматрао сам да би било занимљиво да и то прокоментаришем.

„Не можете бити у јавном животу” – рекао је Ђилас – „а да неко не буде против вас. Десанка Максимовић је личност са најширом основом у нашем јавном животу, најмаркантнији песник у српској књижевности између два рата. Бољег одиста нисмо имали. Срећа је за нашу књижевност што је као песник стално зрила, расла до неслућених висина. Шта рећи кад се из саме Десанкине поезије увек може саставити читава антологија! А Радомиру Константиновићу Десанка није могла бити у вољи због недовољне модернистичке форме њене поезије и што њена поезија вуче корене из богатог књижевног фолклора. Што се тиче Академије, не ценим је као врсту установе, али ако већ постоји и ако окупља високе ауторитете из науке и уметности, онда је Десанки Максимовић место међу њима. – Оскар Давичо је даровит песник надреалистичке оријентације и остао је доследан, а верујем, сем тога, да он на Десанку гледа као на човека који није раскинуо са националним мотивима, православљем и србовањем. А што се тиче Његошеве награде за књижевност, мислим да она обома чини част и да је ту постигнут потпун склад.”¹⁷

Из свега овог, сматрам, као и из низа других Ђиласових казивања, могуће је извући макар основне контуре пјесникињиног портрета. Ипак, на крају, инсистирао сам: како види Десанку као човјека, пријатеља, друга, и шта би о њој, сведено, без размишљања и без резерви, рекао у било којој прилици?

Милован Ђилас је, одиста без премишљања, узвратио:

„Аутентични представник српског народа, на општој и широкој људској основи!”¹⁸

¹⁷ Велизар Бошковић: *Песникиња изблиза – Тихи немири Десанке Максимовић*, „Стручна књига”, Београд 1992, стр. 64.

¹⁸ Исто, 65.

Velizar BOŠKOVIĆ

ЃILAS AND DESANKA –
MUTUALITIES AND CONFRONTATIONS

Summary

Acquaintance of Desanka Maksimović and Milovan Đilas originated in period between the wars. After the Second World War, in the significantly changed circumstances, it grew into a friendship.

Multitude of Desanka Maksimović's memories have the value and power of evidence about the social developments and distresses in a large time span; about the past and the present; about the foretastes of the future; about people and their antipodes; about the restlessnesses the life has been bringing along, and all that with a significance for the history of our literature and our culture.

Some of them, no matter if they are about people or phenomena, are the poetess's *landmarks of memory*, not less beautiful and exciting than her poem or narrative.

I single out of these memories with manifold significance: Desanka's about Milovan Đilas and the other, inevitably reversible, Đilas's about Desanka.

Their human and creative relations are characterized by mutual respect, compassion in life distresses they were facing with and readiness to help each other.

Desanka Maksimović considered Đilas to be a dear person, prudent and brave „in time when bravery had been highly appreciated”.

Đilas about Desanka:

„An authentic representative of Serbian people, on a general and wide human basis!”

